

شناسایی تاثیر حمایت معلم بر مدیریت استرس و حضور اجتماعی و تفکر انتقادی دانش آموزان ابتدایی شهر کوهدهشت

(تاریخ دریافت ۱۴۰۴/۱۰/۱۵ تاریخ تصویب ۱۴۰۴/۱۲/۰۴)

سیده گلرخ اکبریان^۱ مانیا سلیمی چگنی

صغری بارانی بیرانوند معصومه ساکی

چکیده

هدف این پژوهش شناسایی تاثیر حمایت معلم بر مدیریت استرس و حضور اجتماعی و تفکر انتقادی دانش آموزان ابتدایی شهر کوهدهشت است. روش پژوهش حاضر، توصیفی و تحلیل معادلات ساختاری است. جامعه آماری تحقیق عبارت از تعداد ۱۷۳۶ دانش آموزان ابتدایی کوهدهشت هستند، و به روش نمونه گیری طبقه بندی نسبی نمونه آماری ۳۱۳ نفر انتخاب شدند. در این پژوهش از چهار پرسش نامه حمایت معلم محقق ساخته (۱۳۹۸)، مدیریت استرس ریف (۱۹۸۹) حضور اجتماعی گانندی (۲۰۱۵)، و تفکر انتقادی براون (۲۰۱۵) استفاده شد. نتایج مدل سازی معادلات ساختاری با استفاده از نرم افزار Smart PLS نشان داد که در سطح اطمینان ۹۹ درصد، حمایت معلم بر مدیریت استرس و حضور اجتماعی و تفکر انتقادی دانش آموزان ابتدایی شهر کوهدهشت تاثیر مثبت و معنادار اعمال کند. و حمایت معلم دارای دو تاثیر مستقیم و غیرمستقیم بر مدیریت استرس و حضور اجتماعی است. اثر غیرمستقیم حمایت معلم از طریق حضور اجتماعی بر روی حس تعلق برابر با حاصل ضرب ضرایب مسیر می باشد یعنی برابر است با ۰/۲۹۶ در سطح اطمینان ۹۹٪ می توان گفت که حمایت معلم بر حضور اجتماعی و مدیریت استرس، تاثیر مثبت و معناداری دارد. و متغیر مستقل از طریق میانجی بر وابسته تاثیر دارد و میزان این تاثیر برابر با ۰/۲۹۶ درصد می باشد.

واژگان کلیدی: حمایت معلم، مدیریت استرس، حضور اجتماعی، تفکر انتقادی

مقدمه

فرایند یادگیری در مدرسه تنها محدود به انتقال دانش یا مهارت‌های تحصیلی نیست، بلکه شامل رشد عاطفی، اجتماعی و شناختی دانش‌آموزان نیز می‌شود. در این میان، نقش معلم به عنوان یکی از مهم‌ترین عوامل انسانی نظام آموزشی، نقشی چندبعدی و تأثیرگذار است. معلم نه تنها به عنوان انتقال‌دهنده دانش عمل می‌کند، بلکه منبع اصلی حمایت عاطفی، الگوی رفتاری، و تقویت‌کننده‌ی خودپنداره دانش‌آموزان نیز محسوب می‌شود.

در دوره ابتدایی، کودکان با تغییرات شناختی و هیجانی بسیاری روبه‌رو هستند؛ آنان از محیط امن خانواده وارد محیط مدرسه می‌شوند و نیاز شدیدی به حس امنیت، پذیرش و تعلق دارند. اگر در این مرحله حساس، معلم بتواند از طریق رفتارهای حمایت‌گرانه — مانند درک هیجان‌های دانش‌آموز، تشویق مداوم، گوش دادن فعال، و ایجاد فضای دوستانه — به نیازهای عاطفی آنان پاسخ دهد، این امر نه تنها باعث افزایش انگیزش درونی می‌شود، بلکه به مدیریت بهتر استرس، افزایش تعامل اجتماعی و پرورش تفکر انتقادی نیز می‌انجامد.

از منظر روانشناسی تربیتی، حمایت معلم یکی از مؤلفه‌های اساسی در نظریه‌های یادگیری اجتماعی و انگیزشی است. مطالعات متعددی (مانند پژوهش‌های Deci & Ryan، ۲۰۰۰؛ Pianta، ۲۰۱۵) نشان داده‌اند که رابطه مثبت و حمایت‌گرانه بین معلم و دانش‌آموز می‌تواند میزان اضطراب تحصیلی را کاهش داده، احساس تعلق اجتماعی را افزایش داده و عملکرد تحصیلی را بهبود بخشد. از سوی دیگر، معلمانانی که فضای سلطه‌جو یا بی‌تفاوتی در کلاس ایجاد می‌کنند، ممکن است به افزایش استرس، کناره‌گیری اجتماعی و کاهش مشارکت فکری دانش‌آموزان منجر شوند.

مدیریت استرس مهارتی است که در سنین پایین پایه‌گذاری می‌شود. دانش‌آموزانی که از حمایت کافی برخوردارند، معمولاً در برابر ناکامی‌ها مقاوم‌تر بوده و راهکارهای سازنده‌تری برای مقابله با فشارهای روانی به کار می‌برند. در مقابل، فقدان حمایت معلم می‌تواند به احساس تنهایی، اضطراب، و افت عملکرد منجر شود. همچنین، حضور اجتماعی — که به احساس تعلق، تعامل و مشارکت فعال در جمع اشاره دارد — نیز به شدت از کیفیت رابطه با معلم تأثیر می‌پذیرد. علاوه بر این، یکی از اهداف کلیدی آموزش در قرن بیست و یکم، پرورش تفکر انتقادی در دانش‌آموزان است؛ یعنی توانایی تحلیل، استدلال و قضاوت آگاهانه در برابر اطلاعات. ایجاد چنین توانمندی‌هایی مستلزم محیطی است که در آن دانش‌آموزان احساس امنیت فکری، آزادی ابراز عقیده و احترام متقابل داشته باشند؛ ویژگی‌هایی که بدون وجود معلمی حمایتگر و تعامل‌گرا به سختی محقق می‌شود.

با توجه به اهمیت فوق، بررسی پیوند بین حمایت معلم و متغیرهای روانی-اجتماعی یادشده اهمیت ویژه‌ای می‌یابد. تاکنون بیشتر پژوهش‌ها در زمینه عوامل تحصیلی یا انگیزشی انجام شده است و کمتر مطالعه‌ای به بررسی همزمان تأثیر حمایت معلم بر مدیریت استرس، حضور اجتماعی و تفکر انتقادی در میان دانش‌آموزان ابتدایی، به‌ویژه در بستر فرهنگی و اجتماعی خاص مناطق ایران، پرداخته است. شهر کوه‌دشت به عنوان یکی از شهرستان‌های استان لرستان با ویژگی‌های فرهنگی، اقتصادی و اجتماعی منحصر به فرد، می‌تواند زمینه مناسبی برای بررسی این روابط باشد. در این منطقه، ارتباطات عاطفی، احترام به معلم و نقش تربیتی او در زندگی کودکان اهمیتی دوچندان دارد. بنابراین، انجام این پژوهش می‌تواند تصویری روشن از میزان بهره‌مندی دانش‌آموزان از حمایت‌های عاطفی و آموزشی معلمان ارائه دهد و نشان دهد چنین

حمایتی تا چه اندازه بر کاهش استرس، ارتقای حضور اجتماعی و تقویت تفکر انتقادی آنان مؤثر است.

بخش اول: اهداف پژوهش

هدف کلی

شناسایی تاثیر حمایت معلم بر مدیریت استرس و حضور اجتماعی و تفکر انتقادی دانش آموزان ابتدایی شهر کوهدشت

اهداف ویژه

۱. بررسی رابطه بین حمایت معلم و حضور اجتماعی دانش آموزان متوسطه اول شهر کوهدشت
۲. بررسی رابطه بین حمایت معلم و مدیریت استرس مدرسه‌ای دانش آموزان متوسطه اول شهر کوهدشت .
۳. تعیین سهم پیش‌بینی‌کنندگی حمایت معلم در تبیین واریانس تفکر انتقادی دانش آموزان . .

بخش دوم: فرضیه‌ها پژوهش

- ۱- بین حمایت معلم بر مدیریت استرس و حضور اجتماعی و تفکر انتقادی دانش آموزان ابتدایی شهر کوهدشت رابطه مثبت و معنادار وجود دارد .

۲. بین حمایت معلم و حضور اجتماعی دانش‌آموزان متوسطه اول شهر کوهدشت رابطه مثبت و معنادار وجود دارد .

۳. حمایت معلم قادر است به‌طور معناداری حضور اجتماعی دانش‌آموزان متوسطه اول شهر کوهدشت را پیش‌بینی کند .

۴. حمایت معلم قادر است به‌طور معناداری حس تفکر انتقادی دانش‌آموزان متوسطه اول شهر کوهدشت را پیش‌بینی کند.

بخش سوم: روش پژوهش

این تحقیق به این دلیل کاربردی است که از نتایج طرح برای بهبود عملکرد مدارس استفاده می‌شود. و به این دلیل توصیفی است که مطالعه وضعیت موجود شهر کوهدشت مد نظر است. و از آن جهت که درصدد مشخص کردن روابط بین متغیرها است. پژوهش از نوع همبستگی می‌باشد. حال چون به بررسی تاثیر این روابط می‌پردازد از نوع معادلات ساختاری است. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها با نرم‌افزارهای SPSS و Smart PLS استفاده می‌شود.

بخش چهارم: جامعه و نمونه

جامعه این پژوهش شامل: دانش‌آموزان مقطع ابتدایی شهر کوهدشت که تعداد آنها طبق گزارش آموزش و پرورش قسمت انفورماتیک، ۱۷۲۶ نفر است که ۴۱۰ نفر آنها مرد و ۱۳۱۶ نفر آنها زن هستند. نمونه‌گیری با توجه با جدول کرجسی و مورگان (۱۹۷۰) به تعداد ۳۱۳ نفر به روش طبقه‌ای نسبی انتخاب می‌شوند.

بخش پنجم: روش تجزیه و تحلیل داده ها

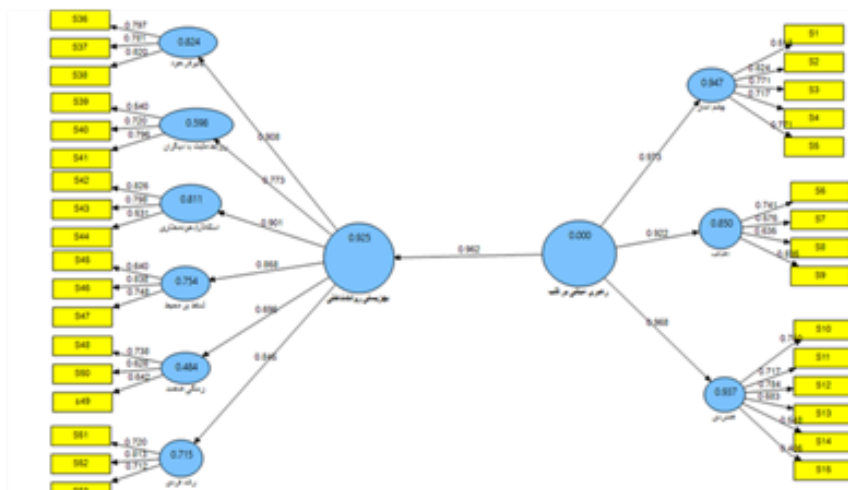
در این پژوهش جهت نشان دادن برخی مشخصات آزمودنی ها و همچنین برای انجام تحلیل های مقدماتی میانگین، انحراف معیار همبستگی و غیره از آمار توصیفی استفاده شد. سپس برای انجام تحلیل های پیچیده تر از آمار استنباطی استفاده گردید، به این ترتیب برای ارزیابی برازندگی الگوی پیشنهادی بررسی روابط متغیرها از الگویابی معادلات ساختاری PLS استفاده شد. تمامی تحلیل ها از طریق نرم افزار SPSS نسخه ۲۲ و Smart PLS استفاده شد.

بخش ششم: یافته ها

فرضیه اول: بین حمایت معلم و حضور اجتماعی دانش آموزان متوسطه اول شهر خرم آباد رابطه مثبت و معنادار وجود دارد.

متغیر مستقل	متغیر وابسته	نوع فرضیه	ضریب مسیر	آماره t	نتیجه آزمون
حمایت معلم	مدیریت دانش	اصلی	۰/۹۶۲	۹۹/۲۸۸	پذیرش فرضیه

فرضیه یک در حالت ضریب مسیر

براساس نتایج جدول فوق، با توجه به اینکه مقدار آماره t (۹۹/۲۸۸) بزرگتر از ۲/۵۸ است، می توان نتیجه گرفت که در سطح اطمینان ۹۹٪ این رابطه معنادار می باشد. از سوی دیگر ضریب مسیر محاسبه شده برابر با ۰/۹۶۱ و مثبت می باشد. از این رو در سطح اطمینان ۹۹٪

می‌توان گفت که حمایت معلم بر حضور اجتماعی دانش تاثیر مثبت و معناداری دارد و حمایت معلم می‌تواند ۹۶۲/۰ از تغییرات متغیر حضور اجتماعی معلمان را تبیین نماید.

بخش هفتم: پیشنهادات

۱- تقویت نقش حمایتگری معلمان در برنامه‌های ضمن خدمت

سازمان آموزش و پرورش شهر خرم‌آباد و استان لرستان می‌توانند دوره‌های آموزشی کوتاه‌مدت را با محوریت «مهارت‌های ارتباطی و حمایت عاطفی در کلاس درس» برای معلمان متوسطه^۱ اول برگزار کنند تا آن‌ها بتوانند روابط گرم‌تر و پذیراتری با دانش‌آموزان ایجاد کنند.

۲- طراحی محیط‌های کلاسی مشارکتی و امن

معلمان می‌توانند با ایجاد فضایی دموکراتیک در کلاس‌مانند گروه‌های کوچک یادگیری، فرصت دادن به بیان آزاد نظرات، و تشویق همکاری به جای رقابتزمنه حضور اجتماعی فعال و افزایش حس تعلق دانش‌آموزان را فراهم کنند.

۳- استفاده از راهبردهای شناسایی دانش‌آموزان در معرض خطر اجتماعی

مشاوران مدارس می‌توانند با همکاری معلمان، دانش‌آموزانی که کمتر در فعالیت‌های گروهی شرکت می‌کنند یا احساس تعلق کمتری دارند را شناسایی و با برنامه‌های حمایتی فردی یا گروهی، آن‌ها را درگیر محیط مدرسه کنند.

۴- تقویت همکاری مدرسه و خانواده

برگزاری جلسات منظم با والدین برای آگاهی بخشی درباره اهمیت حمایت عاطفی و ارتباط مثبت با فرزندان هم در خانه و هم در مدرسه می تواند به تقویت حس امنیت و تعلق دانش آموز کمک کند .

.

منابع و مآخذ

- ستوده، ع؛ و شهریاری، و. اثربخشی آموزش مهارت‌های مثبت‌اندیشی بر سلامت روانی و شادکامی معلولین. *اولین کنفرانس بین‌المللی روان‌شناسی و علوم رفتاری*. ۱۳۹۸.
- الوانی اصل، م. مقایسه سازگاری فردی و اجتماعی و عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان شاهد و غیرشاهد هدایت شده به اولویت‌های پنج‌گانه طبق برنامه هدایت تحصیلی. طرح پژوهشی اجرا شده با همکاری اداره کل بنیاد شهید انقلاب اسلامی خوزستان. ۱۳۹۲.
- صادقی، س. بیرانوند، ا. *نظریه مشاوره و روان‌شناختی درمانی*. تهران: مرکز نشر دانشگاهی. ۱۳۹۳.
- محمدی، ف. *بهریستی روان‌شناختی و مؤلفه‌های آن*، پایان‌نامه دکتری روان‌شناسی بالینی، دانشکده روان‌شناسی بالینی تهران. ۱۳۹۵.
- فرح بخش، م. رابطه نارسایی هیجانی با اضطراب افسردگی، درماندگی روان‌شناختی و بهزیستی روان‌شناختی. *فصلنامه علمی و پژوهشی دانشگاه تبریز*. سال سوم. شماره ۱۰. ۱۳۹۶.
- جوانبخش، ر. بررسی رابطه بین خوش‌بینی اسلامی، خوش‌بینی آموخته شده سلیگمن و امنیت روانی. *مجله روان‌شناسی و دین*، سال چهارم، شماره چهارم، ص ۱۰۲ - ۷۵. ۱۳۸۵.
- برخـــــورداری، م؛ و غباری بناب، ب. ساخت و بررسی ویژگی‌های *روانسنجی مقیاس مثبت‌نگری*. طرح پژوهشی، دانشگاه تهران، دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی. ۱۳۹۸.
- لشنی، س. تاثیر آموزش مهارت‌های مثبت‌اندیشی بر خلاقیت دانش‌آموزان دختر سال اول دبیرستان. *مقاله فارسی*، ۱(۴)، ۱۷-۱. ۱۳۹۹.

Ryff, G. W. Ross, J. M. (۲۰۱۱). Personal religious orientation and prejudice, *Journal of Social Psychology*, Vol.۵, ۴۳۲-۴۴۳.

Nicholls, C. (۲۰۱۸). "Kreativitet och kritiskt tandande.Redskap for framtids beredskap " [Creativity and critical thinking. Tools for preparedness for the future]. In Krut, ۵۳, ۶۱-۷۴.

Chow LK.(۲۰۱۷). Still happy after all these years: Research frontiers on subjective well-being inLater Life. *J Gerontol Soc Sci* ۲۰۱۰; ۶۵ (۳): ۳۳۱-۹.

George G. (۲۰۲۰). Spirituality and Depression: A Look at the Evidence, *Southern Medical Journal*, Vol.۱۰۰, Iss.۷, ۷۳۷-۷۳۹.

Lyubomirsky D.G. (۲۰۲۱).The funds, friends, and faith of happy people. *American Psychologist*, ۵۵, ۵۶-۵۷.

Bolier, N., & Strack, F. (۲۰۲۱). Evaluating one's life: A judgment model of subjective well-being. In F. Strack, M. Argyle and N. Schwarz (Eds.). *Subjective Well-Being: An Interdisciplinary Perspective*. Oxford: Pergamon Press.